

Wat is ruimtelijke economie?

foto: DeK

Guido Declercq • Ere-algemeen beheerder K.U.Leuven en ere-directeur van WES vzw

"I believe that economic geography's time has come, that we are ready to put spatial concerns into the mainstream of economics"

Paul Krugman, 'Development, Geography and Economic Theory', 1995, p.55

Ruimtelijke economie is een recente tak van de economische wetenschap, die alle economische fenomenen en ontwikkelingen zoekt te verklaren tegen hun uitdrukkelijk aanwezige geografische, historische en culturele achtergrond. In de overheersende stroming van de economische wetenschap is deze ruimtelijke dimensie vreemd genoeg nog steeds zo goed als afwezig.

Onze wetenschap is, zoals alle wetenschappen, onvoltooid. Merkwaardig genoeg is de economische wetenschap ook nog mank, gedomineerd als ze sinds decennia is door wetenschappers die in grote meerderheid blijven zweren bij de mathematische modellen van de neoklassieke traditie. Zij blijven het paradigma van de vrijemarktfundamentalisten aanhangen. Dat van de onzichtbare hand die ervoor zorgt dat de productiefactoren arbeid en kapitaal, mits een minimum aan overheidsinterventies in optimale allocatie, de beste economische resultaten opleveren. Dit zowel wat betreft tewerkstelling als welvaart.

Eén van die manco's bijvoorbeeld, intussen weggewerkt, was de tijdsdimensie. Tot het begin van de 20ste eeuw was de temporele dimensie in de economische wetenschap, (toen overwegend de micro-economie die beperkt was tot de verklaring van de werking van markten), de lineaire, reverseerbare tijd van de natuurwetenschap. Het is pas met de opkomende studies over de cyclische bewegingen in de volkshuishoudingen dat een ander tijdsconcept als het ware ongemerkt in de theorievorming binnensluipt.

Het neutraal tijdsconcept wordt (deels onbewust) vervangen door de irreversibele psychologische tijd, met ervaringen uit het verleden en verwachtingen voor de toekomst.

De "tyranny of time"¹ is inmiddels zo goed als volledig geïntegreerd in het neoklassieke denken. En de volkomen rationele, alwetende, perfect geïnformeerde en zelfzekere "homo economicus" zal als een gevolg van deze fundamentele verandering van het (impliciete) tijdsconcept nu ook de plaats moeten ruimen voor een actor vol "animal spirits"², levend in een wereld van onzekerheden.

Merkwaardigerwijs is de "tyranny of distance"³, de spatiale dimensie, de geografische ruimtelijkheid, met haar natuurlijke verscheidenheid en hindernissen, vol van historische en culturele sporen, nog niet helemaal in de economische wetenschap doorgedrongen. Aan de rand van de klassieke en neoklassieke tradities zijn er enkele eenlingen die met

de ruimtelijke dimensie van de economische werkelijkheid rekening houden. Maar het blijven addenda aan de traditionele stroming van onze wetenschap.

GLOBALISERING

Ruimte is "the unavoidable substrate that shapes economic activity"⁴. Het is bijvoorbeeld de (impliciete) achtergrond van de geografische mobiliteit op de arbeidsmarkt. Mobiliteit gaat gepaard met het verbruik van tijd en het maken van kosten, en is dus hinderlijk ("sticky"). Welnu, in de gangbare theorieën wordt de arbeidsmobiliteit als vanzelfsprekend beschouwd. Deze lacune van een belemmerende ruimtelijke dimensie is nergens zo opvallend als in de actuele pleidooien over de voordelen van de **globalisering** in de wereldeconomie.

Ik heb hiervoor drie mogelijke verklaringen. De eerste is van historische aard. Gedurende de 19de eeuw, tot W.O.II, werden industriële initiatieven in Europa ontwikkeld in een overwegend agrarische omgeving. Die was, dankzij de stijgende productiviteit in de landbouw, de toename van de bevolking en de snelle opmars van populaire transportmiddelen, een quasi onuitputtelijke bron van arbeid. Voor de VS was er de massale instroom van migranten. En in China drijft de explosieve ontwikkeling van de kuststrook op een vloed van 200 miljoen losse arbeidskrachten uit het onderontwikkeld binnenland. De mobiliteit lijkt perfect. Er is dus geen reden om er als theoreticus bij stil te staan.

Een tweede reden waarom de ruimtelijke dimensie verwaarloosd wordt in economische wetenschap is van praktische aard: de moeilijkheid om ruimte, afstand en geografie te verwerken in de soms elegante modellen van de economen⁵. C. Ponsard, noemt de traditionele economische theorieën "ponctiforme": door abstractie te maken van de ruimtelijke dimensie speelt het economisch gebeuren zich als het ware af op de punt van een naald! Hij formuleert de elementen van een "dimensionele" economie⁶.

Een derde reden voor de negatie van de factor ruimte is van wetenschapsfilosofi-

sche aard: de economische wetenschap wil, bewust of onbewust, de status van de natuurwetenschappen evenaren. De impliciete ruimtelijke dimensie van de traditionele economische wetenschap is het hellend vlak van Newton, een groene speeltafel, een neutrale ruimte, waarop arbeid zich zonder enige frictie verplaatst.

Sinds enkele decennia merken we een steeds bredere belangstelling voor een expliciet concept van een multicausale, geografisch en cultureel gelaagde ruimtelijke dimensie, als substraat van alle economische fenomenen en processen. Ik verwijs hierbij naar pioniers als Walter Isard en Nobelprijswinnaar Paul Krugman⁷. De aandacht gaat vooral naar de agglomeratieve tendensen in de economie, het fenomeen van de stedelijke ontwikkeling en naar de creatie van groeipolen⁸.

STRUCTURELE WERKLOOSHEID

Wijzelf hebben in 1954 het tweestrekenmodel ingevoerd, om de problemen van de structurele werkloosheid te ontleden⁹. De traditionele wetenschap gaat ervan uit dat arbeid zich automatisch verplaatst van een armere streek naar een rijkere. Wij hebben echter, aan de hand van ons model van twee streken in éénzelfde nationale economie, aangetoond dat arbeid in een achtergebleven regio (bijvoorbeeld West-Vlaanderen) of in een gestrande streek (bijvoorbeeld de Borinage) niet massaal en snel de rijkere streek opzoekt. Dat komt omdat de mobiliteit binnen de reële ruimte verre van ideaal is. Zelfs de factor kapitaal, uiteraard mobieler dan de factor arbeid, zoekt in de economische realiteit niet automatisch de streek op met de goedkoopste arbeidskrachten, maar blijft lang gefocust op bestaande industriële vestigingen.

In plaats van convergentie en homogenisering tussen de streken, zoals geponeerd in de orthodoxe theorie, ontstaat er structurele werkloosheid in de minder ontwikkelde streek. Dat mondt uit in een cumulatief proces van verarming. Door maatregelen van regionaal economische politiek kan men dit proces bestrijden. Structurele werkloosheid is in essentie een ruimtelijk, regionaal verschijnsel.

Ons concept werd later overgenomen door o.a. H.W. Richardson¹⁰, gevolgd door de vele theoretici van de "dual economy"¹¹. Kort samengevat is het voor steeds meer economen duidelijk dat alle innovatie, en bijgevolg ook economische groei, ruimtelijk gedetermineerd is. Naast gevestigde ondernemingen die voldoende middelen besteden aan onderzoek en ontwikkeling (zoals bijvoorbeeld Bekaert) zijn in onze kenniseconomie nu ook de universiteiten bronnen van innovatieve ideeën. Die leiden steeds vaker tot creatieve regionale industriële initiatieven, gebaseerd op nieuwe technologieën. Zo ontstaan naast de bestaande industriële gebieden

» Structurele werkloosheid is in essentie een ruimtelijk, regionaal verschijnsel.

nieuwe clusters van hoogwaardige economische activiteit. Deze medaille heeft ook een keerzijde: steeds vaker brengen nieuwe 'destructieve' technologieën, alsook delocalisaties in de geglobaliseerde wereld, bestaande groeipolen en clusters, in minder dan een generatie, in de problemen. Net zoals nationale en internationale periodes van hoogconjunctuur en recessies elkaar afwisselen, zo kunnen ook regionale economische groei en structurele werkloosheid alterneren, zij het in een langere tijdsorde.

Regionale economische politiek is daarom in elk land een permanente opdracht, evenzeer als de conjuncturele politiek die de economische golfbewegingen in de tijd moet uitvlakken.

REGIONALE ECONOMISCHE POLITIEK

Als we het domein van de ruimtelijke economie uitbreiden tot het multinationaal kader van bijvoorbeeld de Europese Unie, of tot de wereldeconomie, dan is een doos van Pandora geopend. Zowel de policymakers van de EU als de protagonisten van het economisch globalisme hanteren blijkbaar nog steeds ruimteloze groeimodellen. Zij gaan er van uit dat de onbeperkte mobiliteit van arbeid en kapitaal zal leiden naar convergentie van het levenspeil tussen landen en continenten. Om zo uit te monden in een toenemende homogeniteit van de welvaart. Welnu, niets is minder waar. De economische welvaartsverschillen binnen de EU zijn eerder groter geworden. Evenzo voor de verschillen tussen de rijke en de ontwikkelingslanden.

Het verdwijnen van grenzen binnen Europa heeft verschuivingen in de economische structuur van de landen teweeggebracht. Die hebben, net als de doorbraak van het globalisme, gezorgd voor een waaier van goedkopere producten alhier en meer tewerkstelling in landen met lagere lonen. Maar de mobiliteit van de arbeid is manifest minder groot dan gedacht. Het gevolg is een opmerkelijke stijging van structurele werkloosheid, niet het minst in de VS, maar ook in vele West-Europese landen. Aangepaste maatregelen van regionale economische politiek kunnen op middellange termijn uitkomst brengen. Politieke keuzes moeten gemaakt worden tussen inkomen en tewerkstelling¹², waarbij ik

selectieve protectionistische maatregelen niet wil uitsluiten.

Ik ben overtuigd dat de algemene integratie van de ruimtelijke dimensie de economische wetenschap paradigmatisch zal veranderen. Dat opent perspectieven voor evenwichtiger en humaner economische denkbeelden. ■

- 1 Ik noteerde de uitdrukking in de mysterieuze roman 'Nostromo' van Joseph Conrad.
- 2 George A. Akerlof and Robert J. Shiller, 'Animal Spirits' Princeton 2009
- 3 Geoffrey Blainey, 'The Tyranny of Distance' Melbourne, 1966
- 4 Bernard Walliser, Jean-François Thisse, 'Is space a neglected topic in mainstream economics', Recherches Economiques de Louvain, Vol.64, N° 1, 1998
- 5 Paul Krugman, 'Development, Geography and Economic Theory', Cambridge, Mass. 1995, p.35
- 6 Claude Ponsard, 'Economie et Espace, Essai d'intégration du facteur spatial dans l'analyse économique', Paris, 1955
- 7 Claude Ponsard, 'Histoire des théories économiques spatiales', Paris, 1958
- 8 Paul Krugman, 'Geography and Trade', Leuven, 1991
- 8 Olivier Vanneste, 'The growth pole concept and the regional economic policy', Brugge, 1971
- 9 Guido Declercq & Olivier Vanneste, 'Structurele werkloosheid in West-Vlaanderen', Leuven, ed.1954, ed. 1957
- 10 Harry W. Richardson, 'Elements of regional economics', Harmondsworth, 1969
- 11 Allen C. Kelley, Jeffrey G. Williamson, Russell J. Cheetham, 'Dualistic Economic Development, Theory and History', Chicago, 1972
- 12 Michael Spence, 'The Impact of Globalization on Income and Employment', Foreign Affairs, July/August 2011, p.40